

REPUBLIKA SRBIJA I REPUBLIKA CRNA GORA

Srbija i Crna Gora su bile deo zajedničke države od 1918. do 2006. godine. Od 1945. su funkcionisale kao republike u socijalističkoj Jugoslaviji, a od 1992. u Saveznoj Republici Jugoslaviji. Poslednja verzija zajedničke države u formi Državne Zajednice Srbije i Crne Gore na sceni je bila od 2003. Crna Gora je postala nezavisna država u savremenom smislu nakon referenduma održanog 21. maja 2006. godine na kojem se biralo između opcije nezavisnosti (koju je podržavao vladajući blok okupljen oko Demokratske partije socijalista) i ostanka u Državnoj Zajednici (što je podržavao opozicioni blok okupljen oko Socijalističke narodne partije). Na tom referendumu je glasalo više od potrebnih 50% birača koji su imali pravo glasanja, a 55,49% je glasalo za nezavisnost, čime je pređena granica od 55% koliko je dogovoreno da je neophodno za ostvarivanje nezavisnosti. Skupština Crne Gore je na osnovu ovih rezultata, ali bez predstavnika opozicije koja je osporavala rezultate, proglasila nezavisnost Crne Gore 3. juna 2006. Vredno je napomenuti da je pokret za očuvanje državne zajednice uživao vidnu podršku zvaničnog Beograda (tada Demokratska stranka Srbije i Demokratska stranka) i da je u znatnom delu političke elite stvoren izvestan resentiman spram ovog koraka uz nastavak relativno loših odnosa prema vladajućoj strukturi u Crnoj Gori pod dominacijom tada premijera Mila Đukanovića.¹

Predsednik Srbije Boris Tadić je posetio Podgoricu 27. maja, šest dana nakon referenduma, dok je Predsednik Crne Gore Filip Vujanović posetio Beograd 30. maja. Predsednik Tadić je ponovo posetio Crnu Goru 26. juna, nakon što je Srbija priznala rezultate referenduma 3. juna i nakon što su zvanični diplomatski odnosi uspostavljeni 22. juna potpisivanjem Protokola o uspostavljanju diplomatskih odnosa. Evropski savet je priznao nezavisnu Crnu Goru na svojoj sednici 12. juna.

Odnosi Srbije i Crne Gore posle 2006. i crnogorsko priznanje nezavisnosti Kosova

Nakon referenduma o nezavisnosti Crne Gore otvoren je proces regulisanja odnosa dve nezavisne države nakon raspada državne zajednice. Deoba obaveza i potraživanja svoj temelj je imala u Sporazumu o sukcesiji bivših članica SFRJ iz 2001. koga je potpisala tadašnja Savezna Republika Jugoslavija, a koji je stupio na snagu 2004. kada je SRJ već transformisana u Državnu Zajednicu Srbije i Crne Gore. Narodna Skupština Republike Srbije je 2006. godine donela Odluku o obavezama državnih organa,² kojom je obavezana Vlada da u okviru svojih

¹

² *Odluka o obavezama državnih organa Republike Srbije u ostvarivanju nadležnosti Republike Srbije kao sledbenika državne zajednice Srbija i Crna Gora*, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 48/2006.

nadležnosti u roku od 45 dana donese potrebna akta i preduzme mere kako bi ostvarila međunarodno pravni subjektivitet Srbije, imajući u vidu pre svega težnju da se očuva kontinuitet članstva u međunarodnim organizacijama. Tu se pre svega mislilo na UN, MMF, SB te nastavak procesa integracija u EU. Odlukom je Vlada upućena i da reši sva sporna pitanja u odnosu sa Crnom gorom koja su proistekla iz izlaska Crne Gore iz državne zajednice.

Pitanje finansijskih obaveza prema međunarodnim kreditorima je suštinski rešavano i pre 2006. jer su dve republike davale supergarancije za one delove kredita koji su korišćeni na njihovim teritorijama. Od maja 2004. ukupni dugovi Državne Zajednice prema MMF-u su se kod Narodne banke Srbije vodili kao dugovi Srbije. Misija MMF-a je posetila Beograd ubrzo nakon proglašenja nezavisnosti Crne Gore. Odlukom o proglašenju nezavisnosti Republike Crne Gore, donesenoj na zasedanju Skupštine Republike Crne Gore 3. juna 2006. precizirano je, između ostalog, da će Republika Crna Gora primenjivati i preuzeti međunarodne ugovore i sporazume koje je zaključila i kojima je pristupila Državna zajednica Srbija i Crna Gora, a koji se odnose na Crnu Goru. Dve zemlje su 10. jula 2006. potpisale Sporazum o regulisanju članstva u međunarodnim finansijskim organizacijama i razgraničenju finansijskih prava i obaveza, koji je propisao da će Republika Srbija nastaviti članstvo državne zajednice u međunarodnim finansijskim organizacijama, a republike su definisale način preuzimanja, alociranih i nealociranih, kreditnih obaveza preuzetih po osnovu međunarodnih ugovora i sporazuma. Crna Gora je 18. jula podnela zahtev za članstvo u MMF-u a Srbija je 21. jula dobila potvrdu MMF-a da ona nastavlja članstvo Državne Zajednice, sada kao Republika Srbija, sa tada nepromenjenom kvotom od 467,7 miliona specijalnih prava vučenja.³

Sukcesija imovine SRJ/DZSCG čeka na finalizaciju sukcesije iza SFRJ a po pomenutom sporazumu iz 2002. U tu imovinu se računaju finansijske aktive i pasive, pokretna i nepokretna imovina, diplomatska i konzularna imovina, arhiva, penzije i slična stečena prava. Principijelno bi sukcesiju iza SRJ mogli posmatrati iz dva ugla - da zbog saučestvovanja u održavanju objekata ali i čl. Sporazuma od 10. jula 2006. podela bude u odnosu 94,12% prema 5,88% u korist Srbije, što bi u praksi značilo da bi Crna Gora mogla dobiti jednu nepokretnost ili novac ili oko 2.2% imovine SFRJ, ili iz ugla da Srbija kao pravni naslednik Državne Zajednice nasledi i svu imovinu. U svakom slučaju ovo pitanje zavisi ponajviše od pitanja koje nije strogo bilateralno.

Ustav Crne Gore iz oktobra 2007. ne tretira detaljno spoljnopolitička pitanja, osim što precizira da će Skupština odlučivati o načinu pristupanja Evropskoj uniji i da država ne može stupiti u savez sa drugom državom kojim bi izgubila nezavisnost i puni međunarodni subjektivitet. Ubrzo posle donošenja Ustava Vlada Crne Gore je usvojila dokument pod nazivom „Spoljnopolitički prioriteti Crne Gore“. Dokument je definisao geopolitički položaj zemlje (balkanska i mediteranska) i istakao tri glavna cilja: integracija u EU i NATO, unapređenje i održavanje dobrosusedskih odnosa i regionalne saradnje i razvijanje bilateralne i multilateralne saradnje. Integracija u EU je označena kao prvi strateški cilj i najvažniji zadatak na spoljnom i unutrašnjem političkom planu. U kontekstu spoljne politike, stalni dijalog sa EU i dugoročno usklađivanje spoljne politike sa Zajedničkom spoljnom i bezbednosnom politikom EU su mehanizmi procesa integracije. Članstvo u NATO-u je označeno kao drugi strateški ali i „jednako

³ "Press Release No. 06/161 Statement on Membership of the Republics of Montenegro and Serbia in the IMF", *IMF*, July 21, 2006, <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/14/01/49/pr06161>

važan“ cilj, koji je „realno ostvariv u kraćem vremenskom periodu“. Pored regulisanja bezbednosnih izazova, integracija u NATO je percipirana i kao usko povezana sa integracijama u EU jer se radi o „dva paralelna i kompatibilna procesa“. Crna Gora je sa EU potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju u oktobru 2007, status kandidata je dobila u decembru 2009. a Evropska komisija je preporučila otvaranje pregovora u maju 2012. Danas je Crna Gora u procesu pregovora sa EU kroz otvaranje pregovaračkih poglavlja. Od NATO-a je decembra 2009. dobila Akcioni plan za članstvo, uz paralelno slanje svojih vojnika u NATO misije u Avganistan, Liberiju i Somaliju. Formalni poziv za članstvo u NATO-u je usledilo decembra 2015, pregovori o članstvu su završeni maja 2016. da bi nakon procesa ratifikacije Crna Gora postala članica NATO-a u junu 2017.

U drugom delu dokumenta, posvećenom odnosima sa susedima, Srbija je posebno istaknuta:

"Iako se graniči s Albanijom, Bosnom i Hercegovinom, Kosovom, Italijom, Srbijom i Hrvatskom, Crna Gora u susjedne zemlje zbog istorijskih i političkih razloga, u regionalnom kontekstu, ubraja i bivše jugoslovenske republike Makedoniju i Sloveniju, kao i susjede bivše Jugoslavije Austriju, Mađarsku, Rumuniju, Bugarsku i Grčku. Sa svim ovim zemljama cilj je razvijanje dobrih odnosa i komunikacije uz uzajamno poštovanje i stalnu izgradnju političkih, ekonomskih, bezbjednosnih, kulturnih, naučnih kontakata i saradnje, te izuzetno važnog infrasturkturnog povezivanja. U ovom kontekstu, od posebnoga značaja su odnosi sa Srbijom, što podrazumijeva odnos ravnopravnog partnerstva i uvažavanja.

Crna Gora s ovim zemljama ne dijeli samo isti geografski prostor, nego i iste vanjskopolitičke ciljeve. Naši vanjskopolitički prioriteti su uslovljeni zajedničkim radom i saradnjom s drugim zemljama regiona. U tom kontekstu, napredak svake zemlje u regionu znači i podsticaj za napredak Crne Gore."⁴

U prvoj verziji dokumenta, iz 2007. stajalo je da „od posebnog su značaja tijesni odnosi sa Srbijom“, dok u trenutno važećoj verziji iz 2010. (koji se sada zove „Vanjskopolitički prioriteti Crne Gore“) reč „tijesni“ više ne stoji.⁵ U određenim prilikama važnost Srbije za Crnu Goru je simbolički potvrđena tako što je Beograd bio prva destinacija za inostranu posetu novog šefa Vlade, pa je npr. Duško Marković, aktuelni premijer, posetio Beograd u februaru ove godine nakon izbora u oktobru prethodne godine. U izgradnji bilateralnih odnosa u dokumentu su po važnosti navedene SAD, Ruska Federacija, NR Kina, zbirno zemlje Mediterana, te ostale zemlje. Od međunarodnih organizacija su prioritetno navedeni UN, Savet Evrope, OEBS i STO. Sa ove vremenske distance se čini da se Crna Gora držala navedenih ciljeva, pošto je prioritet dat EU i NATO integraciji, a odnosi sa SAD su imali veći značaj u spoljnopolitičkom odlučivanju od odnosa sa Rusijom. Tako je Crna Gora do leta 2017. najviše napredovala od kandidata za članstvo u EU, postala je članica NATO-a i u međuvremenu je u martu 2014. uvela sankcije Rusiji zbog aneksije Krima, na poziv Evropske unije.

⁴ *Spoljno-politički prioriteti Crne Gore*, Vlada Crne Gore, 15. novembar 2007.

<http://www.mvp.gov.me/ministarstvo/spoljno-politicki-prioriteti>

⁵ Dragan Đukanović, „Republika Srbija i Crna Gora - analiza bilateralnih odnosa i problema nakon 2006. godine“, *Srpska politička misao*, 3/2015, str. 54-55.

CRNOGORSKO PRIZNANJE NEZAVISNOSTI KOSOVA

Kosovo je proglasilo nezavisnost u februaru 2008. nakon suštinski neuspešnih pregovora između Beograda i Prištine kroz nekoliko različitih formata. Tim činom je Crna Gora de facto na svojoj granici dobila za suseda novi politički entitet.

Vlada Crne Gore je, paralelno sa Vladom Makedonije, 9. oktobra 2008. priznala nezavisnost Kosova. Ministar spoljnih poslova Milan Roćen je tada rekao „Crna Gora je priznala nezavisnost Kosova. Ma šta mislili u pravnom aspektu, nezavisnost Kosova je realnost i nemamo pravo da zatvamo oči pred tom činjenicom“. On je dodao da se odluka o nezavisnosti Kosova temelji na zaštiti i promovisanju nacionalnih i državnih interesa Crne Gore, na liniji ubrzanja procesa evropskih i evroatlantskih integracija, da je Kosovo pre svega pitanje političke realnosti i da je interes Crne Gore bio da osigura stabilnost na granicama. Roćen je istakao i da je priznavanje nezavisnosti u skladu sa Rezolucijom o evropskim integracijama koju je par dana ranije usvojila Skupština Crne Gore, u skladu sa deklarativnom spremnošću Kosova da razvija demokratsko i multietničko društvo i poštuje Povelju UN i Helsinški završni akt. Opozicione stranke - Socijalistička narodna partija, Srpska lista, Narodna stranka, Pokret za promene - su bile protiv ove odluke, ali su bile međusobno različite u pogledu daljih koraka prema priznanju.⁶ Crna Gora je svog prvog ambasadora u Prištini imenovala oktobra 2016. a odnosi su do tada funkcionisali na konzularnom nivou iako su ambasade bile otvorene. Sa crnogorske strane razlog za čekanje je bila ustavno-pravna pozicija crnogorske manjine na Kosovu, gde su se čekali koraci prištinskih vlasti ka zaokruživanju korpusa manjinskih prava pre podizanja odnosa na nivo ambasadora.

Srpska Vlada je odgovorila u skladu sa akcionim planom spoljne politike za pitanje Kosova koji je podrazumevao uručivanje diplomatske note kojom je ambasadorica Crne Gore Anka Vojvodić proglašena za nepoželjnu osobu, uz rok od 48 časova da napusti Srbiju. Vlada Crne Gore je izjavila da neće preduzeti recipročnu meru prema ambasadoru Srbije Zoranu Lutovcu. Reakcije srpske javnosti su bile takođe veoma negativne prema ovom koraku i odnosi dve zemlje su pretrpeli značajan udarac.

U ovom periodu aktuelizovano je i pitanje praktičnog položaja Srba u Crnoj Gori, definisanja njihovog statusa i uloge srpskog jezika. Kada je crnogorski predsednik Vujanović posetio Srbiju maja 2009, predsednik Tadić je javno izjavio da je neophodno definisati status Srba u Crnoj Gori kao autohtonog naroda, bez posebnih detalja šta je to podrazumevalo. To je vrlo negativno dočekano u Podgorici i zapravo možemo taj susret uzeti kao tačku najnižih odnosa od 2006. godine.⁷

Hladni odnosi su trajali faktički dok je na vlasti u Srbiji bila koalicija oko Demokratske stranke, do 2012. i koja je pokušavala da čvor odnosa vezanih za pitanje nezavisnosti Kosova rešava kroz Ujedinjene nacije, pa potom kroz napet odnos sa Evropskom unijom. Postupna promena

⁶ „Crna Gora i Makedonija priznale Kosovo“, *Blic*, 10. oktobar 2008, <http://www.blic.rs/vesti/tema-dana/crna-gora-i-makedonija-priznale-kosovo/19bqxrw>; „Crna Gora priznala Kosovo“, *Radio Slobodna Evropa*, 9. oktobar 2008, <https://www.slobodnaevropa.org/a/1328571.html>

⁷ Dragan Đukanović, „Republika Srbija i Crna Gora - analiza bilateralnih odnosa i problema nakon 2006. godine“, *Srpska politička misao*, 3/2015, str. 61-62.

regionalne politike Srbije, koja je usledila kao posledica briselskih pregovora sa Prištinom krajem 2012. i početkom 2013. omogućila je da se relaksiraju i bilateralni odnosi sa susedima koji su bili zategnuti kao posledica njihovog priznanja nezavisnosti Kosova. Crnogorski zvaničnici nisu optuživali Beograd da se mešao u izborni proces u Crnoj Gori u oktobru 2012. a što su činili tokom ranijih svojih izbornih ciklusa. Od 2013. su učestale posete na visokom nivou i politički odnosi su ušli u mirnije vode. Ako imamo u vidu period od 2006, možemo slobodno reći da je 2012-2013. učinjen korak koji je doveo do „nikada boljih odnosa“ danas, kako se to ustaljeno govori sa najviših mesta i u Srbiji i u Crnoj Gori.

SRBI I CRNOGORCI KAO MANJINE I PITANJE DVOJNOG DRŽAVLJANSTVA

Prema popisu u Crnoj Gori iz 2011. godine Crnogorci su relativna većina sa 44,98% stanovništva dok Srbi čine 28,73%. Srpski jezik kao maternji koristi 42,88% stanovništva, i on u tom smislu čini relativnu većinu, jer crnogorski jezik koristi 36,97% stanovništva. U istorijskom smislu Srbi su činili apsolutnu većinu u smislu izjašnjavanja stanovništva pre Prvog svetskog rata, da bi se vremenom velika većina građana izjašnjavala kao Crnogorci uz ponovni nagli rast izjašnjenih kao Srbi 1991, što su fluktuacije koje jasno govore o fluidnom etničkom/nacionalnom identitetu u Crnoj Gori. Crnogorski ustav iz 2007. definiše zemlju kao građansku, uz odredbe o zaštiti identiteta (čl. 79) i, pored crnogorskog koji je službeni jezik, odredbe o korišćenju srpskog, hrvatskog, bosanskog i albanskog jezika u službenoj upotrebi i ravnopravnosti ćirilice i latiničnog pisma (čl. 13). Latinično pismo je postalo pismo službene komunikacije i zvaničnih tekstova državne administracije tokom prethodne dve decenije dok je upotreba ćirilice svedena uglavnom na srpske kulturne organizacije i pojedina književna izdanja.⁸ Prethodni ustav iz 1992. je takođe izjednačavao ćirilicu i latinicu, uz mešovitu praksu i verovatnu dominaciju ćirilice u službenoj komunikaciji, ali je za razliku od važećeg ustava srpski jezik uzimao za službeni (čl. 9). Stoga postoji normativna degradacija položaja srpskog jezika u Crnoj Gori kroz važeći ustav u odnosu na prethodno stanje.

Najčešće kritike koje su dolazile iz Srbije prema konstituisanju Crne Gore su se doticale degradacije položaja i praktične upotrebe jezika, te određenih izmena u simbolima poput usvajanja za himnu svečane pesme „Oj svijetla majska zoro“ ali bez stihova „Jedina si za slobodu ti ostala srpskom rodu“ i slično. Važeća državna strategija Srbije za politiku prema dijaspori i matičnim državama Srba u regionu ovako uokviruje problem i poželjnu politiku Srbije:

„Prestankom postojanja Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Savezne Republike Jugoslavije, a potom i državne zajednice Srbija i Crna Gora, delovi srpskog nacionalnog bića pretvoreni su od konstitutivnog naroda u nacionalne manjine, ili etničke grupe, unutar bivših jugoslovenskih republika, danas samostalnih država. U njima srpskoj zajednici nisu omogućena, u pojedinim segmentima, međunarodnim standardima zagantovana manjinska ali i osnovna ljudska prava, kao što su prava na

⁸ Miša Đurković, „Kako se konstituišu nacije: crnogorski slučaj“, *Sociološki pregled*, XLIV, 1, 2010, str. 24-25.

nepokretnosti, na nastavu na maternjem jeziku, slobodu kretanja, zapošljavanje i drugo.

...

Crna Gora

Republika Srbija trebalo bi da posle Bosne i Hercegovine stavi Crnu Goru u središte svoje spoljne i regionalne politike. Imajući u vidu viševjekovne istorijske i civilizacijske neraskidive veze dve države i naroda, važno je obezbediti srpskom narodu ravnopravnost i pravednu zastupljenost u državnim ustanovama, državnoj upravi i lokalnoj samoupravi. Neophodno je dati državljanstvo svim pripadnicima srpskog naroda koji to žele. Kontinuirana ulaganja u političku, ekonomsku i kulturnu emancipaciju i razvoj srpskog naroda od posebne su važnosti. Posebno je neophodno sistemski urediti i garantovati stečeno pravo na školovanje na srpskom jeziku. Srpski jezik se ne vezuje samo za Srbe u Crnoj Gori, nego i za veliki broj Crnogoraca koji i dalje svoj jezik zovu tradicionalnim, srpskim imenom.

Republika Srbija daje podršku:

- restituciji oduzete imovine građanima srpske nacionalnosti, srpskim udruženjima i institucijama (banke, štedionice, kulturno-prosvetna društva), kao i Srpskoj pravoslavnoj crkvi;
- obnovi sakralnog nasleđa srpskog naroda;
- razvoju prosvetne oblasti i Srpske pravoslavne crkve (bogoslavije, gimnazije, osnovne škole, obdaništa, itd.).⁹

Prema nekim navodima u prvobitnoj verziji strategije je izbačen stav o potrebi definisanja srpskog naroda u Crnoj Gori kao konstitutivnog. Takav stav bi bio u normativnoj suprotnosti sa postojećim ustavom Crne Gore i u spoljnopolitičkom smislu bi stvorio situaciju da Srbija traži izmenu crnogorskog ustava, što sa sobom nosi niz problema.¹⁰ U septembru 2011. u Crnoj Gori je usaglašen naziv predmeta maternjeg jezika u školama, kao „crnogorski - srpski, bosanski, hrvatski“, što je poboljšalo položaj srpske zajednice i otvorilo dalje pravce razvoja srpskog jezika u službenoj upotrebi, kako je definisano ustavom. Iste godine je otvoren konzulat Srbije u Herceg Novom, kako bi u tom gradu ali i u području Boke Kotorske olakšao srpskoj zajednici i brojnim turistima pristup konzularnim uslugama Srbije.

Međutim, ova tematika od 2013. godine nije posebno vidljiv ni bitan deo bilateralnih odnosa, i verovatno je da odsustvo tog pitanja čini deo sveukupno boljih odnosa dve zemlje. Sa strane Srbije nije bilo normativnih promena, ova strategija iz 2011. i dalje stoji na snazi ali da se u političkoj praksi određena pitanja ne pominju. Tu pre svega mislimo na pitanja dvojnog državljanstva, za koje se kaže da ga je „neophodno dati svim pripadnicima srpskog naroda koji to žele“, što bi za Srbe u Crnoj Gori u praksi značilo gubitak crnogorskog državljanstva.

⁹ *Strategija očuvanja i jačanja odnosa matične države i dijaspore i matične države i Srba u regionu*, Ministarstvo vera i dijaspore Vlade Republike Srbije, Beograd, 2011.

¹⁰ Dragan Đukanović, „Republika Srbija i Crna Gora - analiza bilateralnih odnosa i problema nakon 2006. godine“, *Srpska politička misao*, 3/2015, str. 56.

Državljanstvo Crne Gore stiće se poreklom, prijemom i po međunarodnim ugovorima, kako je to već definisao ustav i zakon o državljanstvu. Crna Gora za sada ni sa jednom državom regiona nije potpisala ugovor o dvojnog državljanstvu, i stoga to nije pitanje koje je pravno specifično za odnose sa Srbijom, iako bi njegova praktična vrednost najviše značila Srbima i Crnogorcima u dve države.¹¹ Poslednja aktuelizacija tog pitanja je pokrenuta na sastanku ministara inostranih poslova Dačića i Lukšića u junu 2014. Ti razgovori su bili neuspešni i obojica su ocenila da su iscrpljene sve mogućnosti za kompromisno rešenje po tom pitanju, ali je takođe ocenjeno da je neslaganje po tom pitanju potpuno legitimno. Dačić je rekao da ova tema nije predmet čestih razgovora već nekoliko godina jer se radi o potpuno različitim početnim stavovima, a Lukšić je objašnjavao da male zemlje uglavnom rigidnije stavove po tom pitanju. I pored toga, odnosi su ocenjeni kao „neuporedivo bolji nego pre nekoliko godina“ što je pokazano i kroz potpisivanje Sporazuma o saradnji diplomatskih akademija i korišćenju nepokretnosti za smeštaj diplomatsko-konzularnih predstavništava, uz otvaranje mogućnosti za zajednički diplomatski nastup u nekim delovima sveta gde postoje zajednički interesi.¹²

Položaj Crnogoraca u Srbiji je određen pravima nacionalnih manjina. Broj građana Srbije koji se tako izjasnio je u značajnom padu od 1981, kada ih je bilo 147466 te 1991. kada ih je bilo 118934 (mada su to brojeke koje obuhvataju i teritoriju Kosova, za razliku od kasnijih popisa), da bi ih 2002. bilo 69049 a 2011. 38527. Svakako su fluktuacije u nacionalnom identifikovanju pogađale i ovu nacionalnu zajednicu prethodnih decenija. Crna Gora nema razvijen institucionalni aparat podrške Crnogorcima van Crne Gore i njihov položaj obično nije pitanje koje se pokreće na višem političkom nivou. Nešto konkretniji korak u tom smeru je učinjen 2015. kada je otvoren drugi konzulat Crne Gore, u Sremskim Karlovcima (prvi postoji pri ambasadi u Beogradu).

PITANJE DRŽAVNE GRANICE

Samo postojanje granice između Srbije i Crne Gore je bilo dotaknuto prvi put kroz Londonski ugovor o miru iz 1913. godine koji je bio rezultat Prvog Balkanskog rata, gde su obe zemlje dobile proširenje na račun teritorija poraženog Osmanskog carstva. Posebni ugovor o granici dve zemlje su potpisale 30. oktobra iste godine. Od stvaranja Kraljevine SHS 1918. do samostalnosti Crne Gore 2006. teritorije dve današnje republike su bile delovi Jugoslavije, a međusobna granica nije predstavljala državnu granicu. U geografskom smislu današnja granična linija (dugačka 249,5km) je ona koja je uspostavljena 1945. u obliku tada republičkih granica unutar Jugoslavije.

¹¹ „CG: Rigorozan Zakon o državljanstvu“, *AlJazeera Balkans*, 24. decembar 2012, <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/cg-rigorozan-zakon-o-drzavljanstvu>

¹² „Bez dvojnog državljanstva SRB i CG“, *B92*, 17. jun 2014, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=06&dd=17&nav_id=863036

Pitanje ove granice kao gržavne granice se postavilo nakon razdvajanja 2006. Početkom 2008. godine je formirana Međudržavna komisija za razgraničenje. No, posao te komisije je ostao zakočen činom priznavanja nezavisnosti Kosova od strane Vlade Crne Gore, 9. oktobra 2008. godine. Budući da je deo državne granice Srbije prema Crnoj Gori istovremeno i granična linija Kosova i Crne Gore, Srbija je stala na stanovište da se o državnoj granici ne može razgovarati dokle god Crna Gora smatra Kosovo državom.

Crna Gora je 2009. pvela razgovore sa Kosovom oko razgraničenja, a u intenzivnijem ritmu od 2011, želeći da demarkaciju izvrši na principu poštovanja katastarskih granica opština. Skupština Kosova je u junu 2015. donela rezoluciju kojom se poziva na principe iz Ustava SFRJ iz 1974, a Vlada je izjavila da je „obežavanje granične linije sa Crnom Gorom u punoj saglasnosti sa graničnom linijom prema Ustavu iz 1974, planom Martija Ahtisarija i Ustavom Kosova“.¹³ Sporazum koji je potpisan 26. avgusta 2015. u Beču predviđa da linija razgraničenja prati liniju iz 1974, s tim da je ostao sporan deo u Rugovskoj klisuri, što je izvor političke nestabilnosti na Kosovu jer, za primer, pokret „Samoopredeljenje“ ne prihvata potpisani Sporazum. Crna Gora je sa BiH i Kosovom potpisala sporazume o granicama u avgustu 2015. Deo granične linije koju Srbija smatra svojom granicom ka Crnoj Gori je ovim sporazumom sa Kosovom iz ugla Crne Gore već regulisan, i nije predmet razgovora o granici sa Srbijom.

Prvi korak u saradnji ka regulisanju odnosa na srpsko – crnogorskoj granici učinjen je potpisivanjem Protokola o zajedničkom patroliranju duž državne granice u julu 2009. Nakon normalizacije političkih odnosa dve zemlje posle crnogorskog priznanja nezavisnosti Kosova i Međudržavna komisija je nastavila svoj rad, u dopunjenom mandatu. Ona je pred sastanke marta 2011. dobila i ovlašćenja da se bavi pitanjima pograničnog saobraćaja i problematikom graničnih prelaza. Na prvom sastanku komisije, 7. marta, usaglašena su četiri sporazuma koja su se ticala saobraćaja. Tri su bila vezana za drumski a jedan za železnički saobraćaj, za prugu Beograd - Bar, gde je dogovoreno da će se saobraćaj obavljati bez zaustavljanja putničkih vozova a da će se kontrola tereta obavljati u Bijelom Polju.

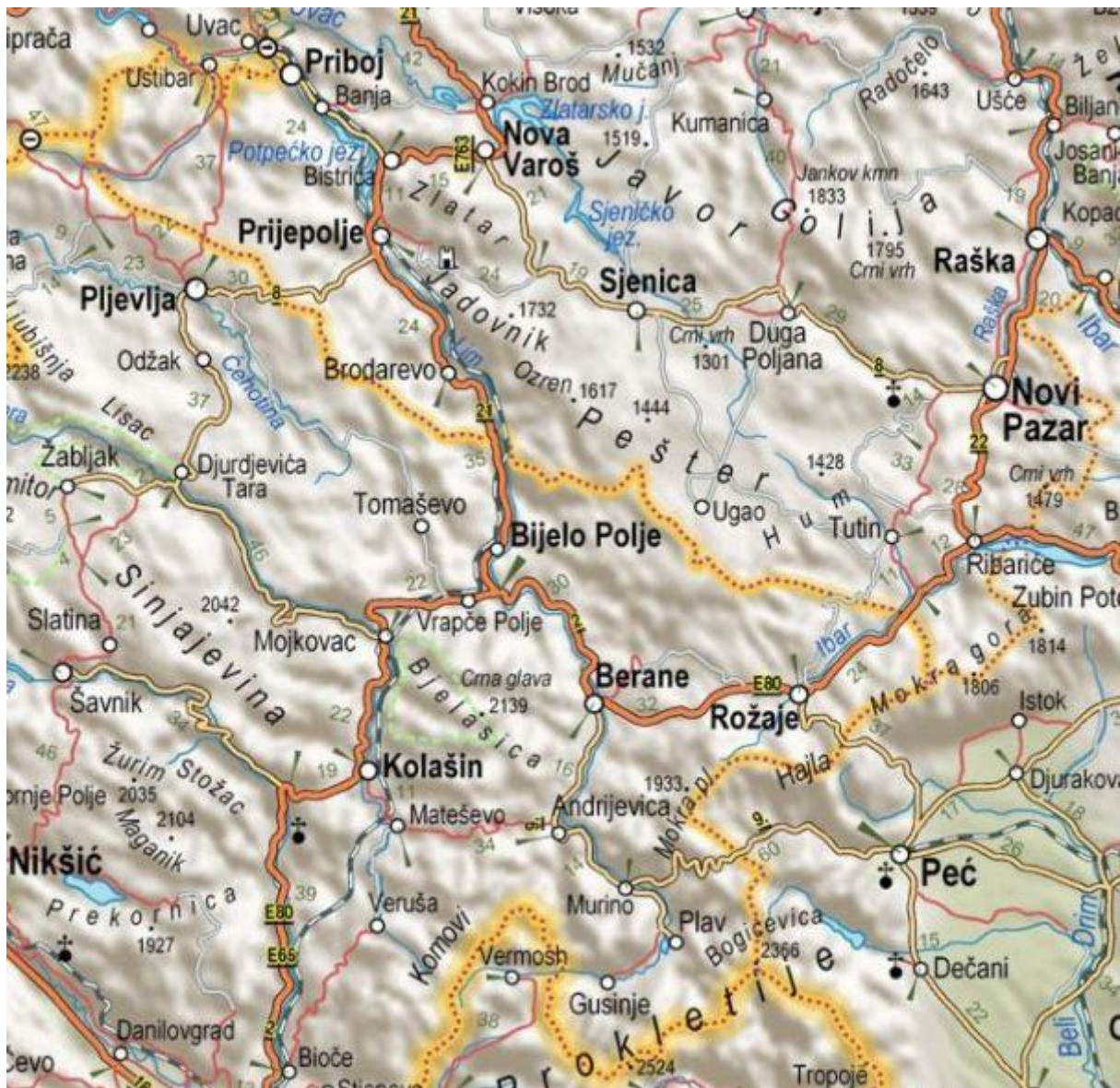
Do sada je uočen jedan teritorijalni spor, vezan za šumsko područje kojim upravljaju *Srbijašume* a koje se nalazi na granici opština Prijepolje i Pljevlja. Prema ranijim navodima taj spor nije predstavljao poseban problem, nije imao mnogo uticaja na život ljudi na lokalni niti je u obavljenim pregovorima posebno apostrofirano. Ono što pogađa lokalno stanovništvo jeste potreba češćeg prelaska granice iz ličnih, uglavnom ekonomskih i imovinskih razloga jer jedan broj ljudi poseduje imanja sa obe strane granice. Srpski deo komisije je tokom 2010. i 2011. posećivao taj kraj kako bi utvrdio da li postoje potrebe da se naprave dodatni granični prelazi kako bi se lokalnom stanovništvu olakšao život. Tada je ustanovljeno da na Pešterskoj visoravni postoji veliki prostor bez graničnog prelaza, da se trebaju otvoriti prelazi na prevoju Čemer, kod Rožaja i na putu od Priboja ka Pljevljima, što je narednih godina i ostvareno.¹⁴

¹³ „CG: Granica sa Kosovom po Ustavu iz 1974. godine“, B92, 22. avgust 2015.

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=08&dd=22&nav_category=167&nav_id=1029975

¹⁴ Zorana Brozović, *Teritorijalni i granični sporovi na Zapadnom Balkanu - Studija slučaja: proces razgraničenja Srbije i Crne Gore*, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, 2012.

Možemo konstatovati da je do 2017. učinjen izvestan napredak u infrastrukturnom uređenju graničnih prelaza. Kako je sam sporazum o granici faktički uslovljen odnosom Srbije prema statusu Kosova i stavom da je granična linija koja razdvaja Crnu Goru i Kosovo formalno granica Srbije i Crne Gore, te da je Crna Gora već sklopila sporazum sa Kosovom, teško je videti kako se bez prethodnog rešenja ovih pitanja može napredovati u procesu pregovora sa Crnom Gorom o granici. Ono što je moguće je razvijati infrastrukturu na samoj granici (granični prelazi), putne prilaze, različitu specifičnu opremu (na primer za zajedničko nadgledanje šumskih požara), što bi moglo dalje da pomaže održavanju visokog nivoa političkih odnosa u postojećem kontekstu.



EKONOMSKI ODNOSI

U trgovinskoj razmeni Srbija ostvaruje značajan suficit prema Crnoj Gori. Sa izvozom koji se kreće oko vrednosti od 650 miliona evra godišnje Crna Gora je šesto ili sedmo izvozno tržište za robu iz Srbije. Za Crnu Goru je Srbija prvo izvozno i drugo uvozno tržište.

	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
Izvoz						
Vrednost u mil EUR	636,5	625,6	641,8	568,1	611,9	651,5
Indeks	104,5	98,3	102,6	88,5	107,7	106,5
Uvoz						
Vrednost u mil EUR	94,6	92,7	117,6	50,6	56,5	58,3
Indeks	76,8	98,0	126,9	43,0	111,6	103,1
Saldo u mil EUR	541,9	532,9	524,6	517,5	555,4	593,2
Ukupna robna razmena u mil EUR	731,1	718,3	759,4	618,7	668,5	709,8
Pokrivenost uvoza izvozom (u %)	673,1	674,9	545,5	1122,4	1083	1117,5

Slika 1: Trgovinska razmena Srbije i Crne Gore¹⁵k

Od 2006. dve zemlje su potpisale niz ugovora kojima je regulisana i olakšana ekonomska razmena, od kojih navodimo važnije:

- Sporazum o socijalnom osiguranju (potpisan 17. decembar 2006, stupio na snagu 1. januara 2008, u toku je postupak revizije sporazuma);
- Sporazum o graničnoj kontroli u železničkom saobraćaju (potpisan 9. marta 2009, stupio na snagu 21. jula 2010)
- Sporazum o prevozu putnika i stvari u međunarodnom drumskom saobraćaju (potpisan 28. avgusta 2009, stupio na snagu 27. maja 2012)
- Sporazum o ekonomskoj saradnji (potpisan 29. oktobra 2009, stupio na snagu 10. septembra 2010)

¹⁵ Privredna saradnja Srbije i Crne Gore, Privredna komora Srbije, <http://www.pks.rs/MSaradnja.aspx?id=824&p=1&pp=0&>

- Sporazum o uzajamnom podsticanju i zaštiti ulaganja (potpisan 29. oktobra 2009, stupio na snagu 10. septembra 2010)
- Sporazum o saradnji i uzajamnoj pomoći u carinskim pitanjima (potpisan 26. novembra 2010, stupio na snagu 1. septembra 2011)
- Sporazum o izbegavanju dvostrukog oporezivanja (potpisan 20. jula 2011, stupio na snagu 21. decembra 2011)¹⁶

Prema Sporazumu o ekonomskoj saradnji iz 2009. stvorena je Mešovita komisija za ekonomsku saradnju, na nivou ministara privrede. Do sada je komisija imala dva sastanka, poslednji u martu 2015. Dve strane su ocenile da se ekonomska saradnju pozitivno odvija po odredbama CEFTA sporazuma, da je potrebno dalje podsticati poslovne zajednice da jačaju svoje veze, te da je potrebno uskladiti statističke metodologije i proces prikupljanja podataka o međusobnoj robnoj razmeni. Pozitivno su ocenjeni efekti ostalih ekonomskih sporazuma (o kontroli vazdušnog prostora, turizmu, drumskom transportu). U oblasti energetike istaknuta je važnost zajedničkog projekta Hidroelektrane Komarnica u kome učestvuju EPS i EPCG, a crnogorska strana je istakla zainteresovanost za zajedničke hidroenergetske projekte na graničnim vodotokovima (Drina, Lim, Ibar, Čehotina). Na ovom sastanku je pripremljen i Zajednički operativni Program prekogranične saradnje Srbija - Crna Gora (IPA) za period 2014-2020, koji vredi 8,4 miliona evra. U Protokolu sa zasedanja Komisije je navedeno da su ukupne investicije za period 2006-2014. iz Srbije u Crnu Goru iznosile 318 miliona evra, a iz Crne Gore u Srbiju 153 miliona evra. Takođe je navedeno da Srbija i Crna Gora imaju zajednički interes za modernizaciju pruge Beograd - Bar i izgradnju auto-puta Beograd - Bar, posebno imajući u vidu saradnju zapadno-balkanske šestorke i EU i preporuke Berlinskog procesa.¹⁷

Poseban problem je nepostojanje direktnog platnog prometa između dve zemlje. Još septembra 2007. je potpisan Sporazum o kliringu između centralnih banaka Srbije, BiH i Crne Gore, ali direktni platni promet nije uspostavljen nego se koriste strane banke za ino-korespondenciju. Po nekim procenama platni promet iznosi oko 750 miliona evra godišnje a troškovi nepostojanja direktne veze su oko 7 miliona evra godišnje.¹⁸ Prema pomenutom sporazumu tri centralne banke, Narodna banka Srbije bi bila nosilac klirinških operacija. Na zasedanju Mešovite komisije u martu 2015. je konstatovano da su ispunjeni svi pravni i tehnički uslovi za odvijanje platnog prometa. Kako se čini, nijedna banka iz Crne Gore nije iskazala želju za uključenje u kliring međunarodnih plaćanja, dok su banke iz BiH uključene od februara 2008.¹⁹

Velike i javno praćene investicije iz jedne u drugu zemlju nisu značajnije obeležile ekonomske odnose. Do danas najveća direktna investicija je formiranje telekomunikacione kompanije *M:tel* kroz suvlasništvo (51:49) *Telekoma Srbije* i nominalno holandskog preduzeća

¹⁶ *Bilateralni odnosi sa stranim državama: Crna Gora*, Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije, http://www.mfa.gov.rs/sr/images/stories/bilateral_ugovori/crna%20gora.pdf

¹⁷ *Izveštaj sa drugog zasjedanja Mješovite komisije za ekonomsku saradnju između Crne Gore i Republike Srbije* (Beograd, 2. mart 2015. godine), Ministarstvo ekonomije Crne Gore, Podgorica.

¹⁸ *Karakteristike privrede: Crna Gora*, Privredna komora Srbije, <http://www.pks.rs/Predstavnistva.aspx?id=3&t=2&jid=1>

¹⁹ „Direktni platni promet između Crne Gore i Srbije i dalje na čekanju“, *Bankar.me*, 26. avgust 2017, <http://www.bankar.me/2017/08/26/direktni-platni-promet-izmedu-crne-gore-i-srbije-i-dalje-na-cekaju/>

Ogalar, u vlasništvu srpskog biznismena Miroslava Miškovića, u julu 2007. U narednih tri godine u razvoj telekomunikacione mreže je uloženo oko 150 miliona evra. Od februara 2010. *Telekom Srpske*, iz BiH, koji je sam u većinskom vlasništvu *Telekoma Srbije*, je otkupio paket akcija *Ogalara*, tako da je Telekom Srbije postao dominantni vlasnik *M:tel*-a sa oko 83% vlasničkog udela.²⁰

Krajem 2015. godine *Elektromreže Srbije* (EMS) su na Montenegroberzi kupile 10% akcija *Crnogorskog elektroprenosnog sistema* (CGES) za 13,9 miliona evra, posredno preko računa NLB banke. Taj priliv novca je podigao berzanski indeks MNSE10 za više od 5% na dnevnom nivou (na dan 29. decembra). Većinski vlasnik CGES je Vlada Crne Gore sa 55% udela dok italijansko preduzeće *Terna* drži 22%, a ostalo mali akcionari. Nešto ranije, početkom decembra, najave o kupovini paketa akcija su došle od srpskog predsednika Vlade Vučića, uz inicijalni komentar iz CGES-a da nisu upoznati sa idejom takve transakcije. Istovremeno je Vučić najavio razmatranje ideje u kupovini Luke Bar, kao racionalnom potezu u kontekstu renoviranja *Železare Smederevo* i jačanja izvoza gotovih proizvoda.²¹ Srpski ministar energetike Aleksandar Antić je ovo ulaganje pravdao potrebom za uvećanjem profita EMS-a, ali i time da Srbija postaje „deo Panevropskog koridora i regionalni lider“, i da je Vlada dala saglasnost za kupovinu udela u CGES-u jer „Srbija u svakom pogledu treba da širi svoj uticaj u energetske sektoru u ovom delu Evrope“.²² Branislav Đurđević, izvršni direktor za ekonomsko finansijske poslove EMS-a je objasnio da je EMS uzeo kredit radi kupovine akcija CGES-a te da su uslovi tog kredita skoro identični kreditima u kojima je država garant. Po njegovim rečima, EMS je odlučio da ne troši sopstveni novac kojim finansira razne infrastrukturne projekte u zemlji, već da sredstva obezbedi iz kredita, da je po sredi poslovna a ne politička odluka i da je cilj da se Vladi Srbije donese ekstra novac od dividende i koristi od projekta povezivanja sa Italijom (kroz podvodni energetske kabl koji se planira). Po njegovim procenama na osnovu poslovnih rezultata crnogorske firme u 2014. investicija bi mogla da se vrati za dve i po godine. Međutim, neke analize pokazuju da je transakcija obavljena u nepovoljno vreme po kupca, pre objavljivanja godišnjeg izveštaja koji je bio nepovoljniji od očekivanog i koji je oborio vrednost akcija u odnosu na ono što je EMS platio, te da vrednost dividendi koje je CGES isplaćivao govori da će se takvo ulaganje isplatiti za desetak puta duži period od navedene dve i po godine.²³

Najave premijera Vučića o kupovini Luke Bar nisu se ostvarile. U stručnoj javnosti u Srbiji ostalo je otvoreno pitanje celishodnosti investicija u barsku luku. Najave su dolazile još 2010. od konzorcijuma okupljenog oko *MK Komerca* uz podršku tadašnjeg ministra infrastrukture Milutina Mrkonjića, ali se ideja nije pomerila s mrtve tačke, kako se čini zbog problema

²⁰ „M:tel od danas u Crnoj Gori“, *B92*, 9. jul 2007, http://www.b92.net/biz/vesti/region.php?yyyy=2007&mm=07&dd=09&nav_id=254390&fs=1; „Telekom Srpske kupio 49% Mtel CG“, *B92*, 3. februar 2010.

http://www.b92.net/biz/vesti/region.php?yyyy=2010&mm=02&dd=03&nav_id=408697

²¹ „Elektromreže Srbije kupile 10 odsto akcija CGES-a, Vučić: Traži se partner i za Luku Bar“, *Vijesti*, 29. decembar 2015, <http://www.vijesti.me/vijesti/elektromreze-srbije-kupile-deset-odsto-akcija-cges-a-vucic-trazi-se-partner-i-867854>

²² „EMS će uvećati profit kupovinom udela u Crnogorskom elektroprenosnom sistemu“, *Blic*, 30. decembar 2015, <http://www.blic.rs/vesti/ekonomija/ems-ce-uvecati-profit-kupovinom-udela-u-crnogorskom-elektroprenosnom-sistemu/lyvs0xr>

²³ „Dometi srpskih investicija u Crnoj Gori: Kome sviće rujna zora?“, *Newsweek*, 12. mart 2016, <http://www.newsweek.rs/biznis/71045-dometi-srpskih-investicija-u-crnoj-gori-kome-svice-rujna-zora.html>

železničkog transporta do Bara. Za prevoz rasutog tereta, pre svega poljoprivrednih proizvoda, luka u Konstanci je sada primarna opcija, budući da je ona i morska i rečna luka, i ima i drumske i železničke veze, i promet roba iz Srbije je beležio kontinuirani porast u prethodnih 10 godina. Pored nje luka u Rijeci beleži rast u udelu kontejnerskog transporta kroz Srbiju.²⁴ Ako imamo u vidu loše stanje pruge Beograd – Bar i potrebe za velikim investicijama u njenu rekonstrukciju, te snažnu inicijativu Kine da od Pireja preko Srbije i Mađarske napravi transportni koridor ka Centralnoj Evropi, jasno je zašto je interes privrede za barsku luku relativno mali. Luka Bar ima kapacitet od 8 miliona tona roba godišnje, a trenutno se operiše sa oko 2,5 miliona tona, od čega je oko 20% iz Srbije.²⁵ Tursko preduzeće *Global Ports* je u međuvremeno kupilo jedan manji ogranak luke - Kontejnerski terminal i generalni teret (KTGT). Kada je Vlada Crne Gore 2016. otvorila tender za prodaju 30% akcija luke, javila se jedino poljska firma *OTC Logistic*, koja je ponudila 7,1 miliona evra i ulaganja od 17 miliona u naredne tri godine. Međutim, crnogorski Savet za privatizaciju je u aprilu 2017. odbio ponudu poljskog preduzeća.²⁶

Kao specifičnu pojavu u odnosima dve zemlje možemo istaći postojanje zajedničkog državnog društva za pružanje usluga kontrole letenja u vazдушnom prostoru, koje obuhvata, pored teritorija Srbije (u praksi bez Kosova) i Crne Gore i deo vazdušnog prostora nad Jadranom kao i 55% gornjeg vazdušnog prostora nad BiH. *SMATSA d.o.o.* je integrisana u sistem upravljanja vazдушnim saobraćajem u Evropi. Ona je nastala 2003. dok je postojala Državna Zajednica, a Sporazumom o saradnji u oblasti vazdušnog saobraćaja od 3. februara 2012. potvrđen je kontinuitet ovog zajedničkog društva.

Prema podacima PKS kao ostale potencijalno intresantne i strateški važne investicije za Srbiju i srpske kompanije u Crnoj Gori ističu se *Montenegroerlajns*, *Institut Simo Milošević* u Igalu (25,95% akcija Instituta je u vlasništvu Srbije), *Plantaže 13. jul*, izgradnja ili proširenje turističkih kapaciteta pogotovo tamo gde su ti kapaciteti u punom ili delimičnom vlasništvu ili suvlasništvu Srbije (Ineks Zlatna obala, Rekreators, Epsturs, Institut za rehabilitaciju Vrmac i hotel Beograd), projekti u energetici. Ključne investicije Crne Gore u narednom periodu odnose se na šest projekata na primorju: Luštica, Plavi horizonti, Porto Montenegro, Kumbor, Kraljičina plaža (Miločer), Kraljičina plaža (Bar – Budva), kao i četiri projekta na kontinentalnom delu: podvodni kabl, auto put kod Podgorice, termoelektrane i istraživanje nafte i gasa-projekat već lansiran kroz tendersku proceduru (traži se partner za eksploataciju i ovog resursa). Potencijali za povećanje srpskog izvoza na tržište Crne Gore leže u oblastima u kojima su srpski proizvodi konkurentni: hrana, mineralna voda, električna energija, lekovi, cement, nameštaj, gvožđe i čelik, tekstil, keramički proizvodi.

Predlog premijera Vučića s početka 2017. godine o stvaranju carinske unije na području CEFTA-e je naišao na različite reakcije članica CEFTA-e i zvaničnika EU. Ekonomija Srbije ima pozitivna iskustva sa tržištem CEFTA i u ekonomskom smislu to bi bio možda i logičan iskorak. No, Crna Gora se protivi takvom predlogu, smatrajući da posao na integraciji carinskih politika regiona

²⁴ „Za Srbiju važnija luka Konstanca od Bara“, *Politika*, 7. februar 2017, <http://www.politika.rs/sr/clanak/373795/Za-Srbiju-vaznija-luka-Konstanca-od-Bara>

²⁵ „Dometi srpskih investicija u Crnoj Gori: Kome sviće rujna zora?“, *Newsweek*, 12. mart 2016, <http://www.newsweek.rs/biznis/71045-dometi-srpskih-investicija-u-crnoj-gori-kome-svice-rujna-zora.html>

²⁶ „Poljaci ostali bez Luke Bar“, *Novosti*, 24. april 2017, <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.300.html:662086-Luka-Bar-neze-biti-prodata-Poljacima>

u suštini odvlači pažnju od primarnog cilja, integracije u EU, te da postoje značajne formalne razlike između zemalja jer Srbija nije članica STO za razliku od ostalih zemalja a ima i sporazum o slobodnoj trgovini sa Rusijom što ostale nemaju. Stoga se ne čini da će ovaj predlog doživjeti ozbiljniju razradu, izvesno ne sa učešćem Crne Gore.

RAZVOJ ODNOSA POSLEDNJIH GODINA

Proteklih nekoliko godina ocene odnosa koje dolaze sa najviših nivoa vlasti u obe zemlje su uglavnom u superlativima. Ivica Dačić je, u svojstvu predsedavajućeg OEBS-a 17. februara 2015. posetio Podgoricu, gde su ga primili predsednik Vujanović, predsednik Vlade Đukanović, predsednik Skupštine Krivokapić i ministar spoljnih poslova Lukšić. Domaćinima je preneo poruku da Srbija i bilateralno i kao predsedavajuća OEBS-a pozdravlja napredak Srbije u evroatlantskim integracijama, i saradnju Crne Gore sa OEBS-om. Pošto je istakao da je Zapadni Balkan bio u fokusu srpskog predsedavanja OEBS-om, konstatovali su da je Crna Gora dala doprinos regionalnoj saradnji kroz potpisivanje Deklaracije Međunarodne komisije za nestala lica i kroz program stambenog zbrinjavanja izbeglica. Sa druge strane je poručeno da će Srbija imati svu podršku Crne Gore u toku predsedavanja OEBS-om, a zaključeno je i da su bilateralni odnosi „u poslednjih nekoliko godina potpuno relaksirani“.²⁷

Povremeno iskakanje iz ovih tonova dolazilo je najčešće od strane predsednika Srbije Tomislava Nikolića. U komentaru crnogorske spoljne politike on je krajem 2015. javno izjavio da izborom da bude deo EU i NATO „Crna Gora svesno poništava samostalnost i pristaje da bude nečija igračka“. U potonjim reakcijama je pojasnio da je komentarisao „kako se odnose prema srpskom narodu, prema svetskoj situaciji u kojoj se isključivo stavljaju na jednu stranu, a da bi to ostvarili donose odluke koje su direktno suprotstavljene interesima Srbije, kao što je glasanje u UNESKO-u“, misleći na neuspešan pokušaj Kosova da postane član UNESKO-a nekoliko nedelja pre ovih izjava, a gde je Crna Gora glasala za prijem. Dodao je da je rekao šta je mislio da nije dobro u crnogorskom odnosu prema Srbiji i da bi voleo da prijateljstvo bude uzvraćeno. Predsednik Vlade Crne Gore Đukanović je to okarakterisao kao „neki novi ton iz Srbije“.²⁸ Predsednik Crne Gore Vujanović je otklonio detaljnije analiziranje ovih izjava a u julu je doputovao u Beograd na sastanak sa predsednikom Nikolićem i predsednikom tehničke Vlade Vučićem. Razgovor Nikolića i Vujanovića 13. jula je protekao u prijateljskom i srdačnom tonu. Nikolić se založio za dalje unapređenje bilateralnih odnosa dve države dok je Vujanović izrazio spremnost na jačanje međusobnog poverenja i saradnje na svim nivoima, stavljajući u prvi plan ekonomski i infrastrukturnu saradnju. Tokom susreta potpisan je Sporazum o ustupanju na korišćenje nepokretnosti na recipročnoj osnovi, za smeštaj diplomatsko-konzularnih predstavništava. Tako je Srbija dobila objekat u Bulevaru Ivana Crnojevića br. 10 u

²⁷ „Predsedavajući OEBS-u Dačić u poseti Crnoj Gori, pohvaljuje reformsku agendu Vlade“, *Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije*, 17. februar 2015, <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/pres-servis/saopstenja/14840-2015-02-17-16-20-05?lang=lat>; „Dačić: Srbija želi da Crna Gora uđe u EU“, *Novosti*, 17. februar 2015, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:534338-Dacic-Srbija-zeli-da-Crna-Gora-udje-u-EU>

²⁸ „Đukanović začuđen: Neki novi ton iz Srbije“, *Mondo*, 25. decembar 2015, <http://mondo.me/a493419/Info/Crna-Gora/Djukanovic-zacudjen-Neki-novi-ton-iz-Srbije.html>

Podgorici u koju se preselila ambasada Srbije a Crna Gora objekat u Čakorskoj br. 2 u Beogradu. Ta kuća, kolokvijalno nazvana „Crnogorska kuća“ je pod upravom ambasade Crne Gore i osim klasičnih diplomatskih funkcija služi i za obeležavanje i zaštitu crnogorskog nacionalnog i kulturnog identiteta u Srbiji. Predsednik Nikolić je povodom toga izjavio da je „Crnogorska kuća u Beogradu poklon toj zemlji na dan kada proslavlja svoju državnost i predstavlja otvorena vrata prijateljstva, sabiralište ideja, saradnje, istinske posvećenosti i očuvanju svih dragovenih momenata naše zajedničke prošlosti i budućnosti“.²⁹ U razgovoru Vujanovića sa Vučićem zajednički je rečeno da dve zemlje treba još da unaprede odnose i da snažnije saraduju, posebno kroz projekte iz oblasti saobraćaja i energetike.³⁰ Mesec dana kasnije Vučić je, u vezi sa obeležavanjem „Oluje“ u Hrvatskoj početkom avgusta i redovnih javnih verbalnih strelica po tom pitanju, predložio rekao da će liderima zemalja čije su države bile u ratu na prostoru bivše Jugoslavije predložiti da se pronađe zajednički dan sećanja na sve žrtve, i tako doprinese smirivanju strasti i pomirenju. Za razliku od negativnih reakcija iz Hrvatske i BiH, predsednik Vujanović je izjavio da veruje da je takva inicijativa u funkciji stabilizacije regiona i da Crna Gora stoga podržava korake u tom smeru.³¹

Na dan parlamentarnih izbora u Crnoj Gori, 16. oktobra 2016. mediji su objavili vest da je policija uhapsila grupu ljudi koji su, po navodima policije, planirali napade i akcije protiv državnih institucija. Među uhapšenima je bio i Bratislav Dikić, bivši komandant Žandarmerije Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije. Državni vrh Srbije se ogradio od hapšenja i od navoda o planiranim akcijama te grupe, u kojoj su se našli i dva ruska državljanina za koje se tvrdi da su pripadnici ruskih službi bezbednosti. Uprkos medijskog interesovanja i političkog aspekta ovog hapšenja, budući da su izbori održavani pod jakom dominacijom tematike da li Crna Gora treba da uđe u NATO ili ne, bilateralni odnosi nisu uzdrmani ovim slučajem. Državno tužilaštvo Crne Gore je u aprilu 2017. podiglo optužnice kojom je za terorizam optužen i Bratislav Dikić, ali i dva ruska državljanina i građani Crne Gore bliski opozicionim partijama. Budući da je proces još uvek aktivan, teško je precizno oceniti da li će imati posledice po dalje odnose dve zemlje, bilo na nivou državnih odnosa bilo na nivou javnog mnjenja.³²

Od kraja 2016. do sada nekoliko najviših zvaničnika Crne Gore je odnose sa Srbijom ocenilo kao „nikad bolje“. Bivši predsednik Vlade Milo Đukanović je u intervjuu *Politici* u oktobru 2016. rekao da „ne zna da li su ikada odnosi između Crne Gore i Srbije bili bolji nego danas... Može izgledati pretenciozno ali je sasvim tačno da smo premijer Vučić i ja ozbiljno tome posvećeni i da naša saradnja obeshrabruje radikalizam i mnogo doprinosi stabilnosti regiona... Nema

²⁹ „Stigao crnogorski predsednik, prvo kod Nikolića“, *Mondo*, 13. jul 2016, <http://mondo.rs/a920491/Info/Srbija/Predsednik-Crne-Gore-danas-u-Srbiji.html>

³⁰ „Vučić i Vujanović o saradnji Srbije i Crne Gore“, *N1*, 13. jul 2016, <http://rs.n1info.com/a176705/Vesti/Vesti/Vucic-i-Vujanovic-o-snaznijoj-saradnji-Srbije-i-Crne-Gore.html>

³¹ „Vujanović podržao Vučićevu inicijativu“, *Mondo*, 13. avgust 2016, <http://mondo.rs/a820653/Info/Ex-Yu/Vujanovic-Vuciceva-inicijativa-u-funkciji-stabilnosti-regiona.html>

³² „Saznajemo: Bratislav Dikić među uhapšenima zbog planiranja terorističkih akcija u Crnoj Gori“, *Blic*, 16. oktobar 2017, <http://www.blic.rs/vesti/hronika/saznajemo-bratislav-dikic-medu-uhapsenima-zbog-planiranja-teroristickih-akcija-u/vj778sm>; „Crna Gora podigla optužnice zbog terorizma, optužen i Bratislav Dikić“, *Blic*, 13. april 2017, <http://www.blic.rs/vesti/svet/crna-gora-podigla-optuznice-zbog-terorizma-optuzen-i-bratislav-dikic/jp3wnw3>

nijedne oblasti gde ne postoje čvrste veze između naših zemalja“.³³ Ove izjave su došle pre parlamentarnih izbora u Crnoj Gori i hapšenja srpskih državljana. No, čini se da to nije vidno uticalo na bilateralne odnose. Novi predsednik Vlade Crne Gore Duško Marković je početkom februara došao u dvodnevnu posetu Beogradu, svoju prvu posetu inostranstvu nakon stupanja na dužnost nakon oktobarskih izbora. Na zajedničkoj konferenciji sa predsednikom Vlade Vučićem Marković je rekao da su odnosi dve zemlje najbolji u poslednjih 20 godina i da treba nadograđivati na takvu osnovu. Želeo je da naglasi da nijedna odluka Crne Gore nije bila uperena protiv Srbije i da će Podgorica početi da praktikuje da na vreme obaveštava Beograd o svojim spoljnopolitičkim potezima koji mogu imati uticaja i na Srbiju. Naglasio je da će Crna Gora „ostati snažno posvećena očuvanju i unapređenju položaja srpske zajednice u Crnoj Gori“ i izrazio je sprenost na „unapređenje tog položaja ukoliko za to postoji prostor“. Predsednik Vlade Vučić je istakao da je Crna Gora za Srbiju partner i prijatelj i da izuzetno poštuje odluku Markovića da za prvu inostranu destinaciju izabere Beograd. Ponovio je svoje ranije ocene da postoji prostor za napredak u ekonomskoj sferi, pored infrastrukture dodajući sada i turizam kao sektor od interesa.³⁴ Marković je potom posetio Novi Sad a obišao je i crnogorsku zajednicu u Lovćencu i Malom Iđošu, kojoj je poručio da „budu lojalni građani Srbije a da vole Crnu Goru kao svoju maticu“.³⁵

Tokom proslave 13. jula, Dana državnosti Crne Gore, crnogorski ambasador u Beogradu Branislav Mićunović je rekao da su „odnosi dve zemlje danas bez otvorenih pitanja, najbolji u savremenoj istoriji naših naroda“.³⁶ Potom je predsednik Vlade Duško Marković u intervjuu *Novom magazinu* izjavio da „imamo odlične bilateralne odnose, nemamo otvorenih pitanja i na zajedničke izazove trudimo se da zajednički odgovaramo. Naše dve države su izuzetno važne za regionalnu stabilnost i prosperitet Zapadnog Balkana i stoga smo dobar primer kako, i posle određenih nerazumevanja u prošlosti, možemo konstruktivno saradivati.“ Dodao je da je uveren da će dve vlade definisati agendu buduće saradnje centriranu oko ekonomskih teme, i ocenio da pregovori o dvojnog državljanstvu, koji su započeli još 2008. idu sporo jer „Srbija ima znatno liberalniji pristup, dok se Crna Gora, kao i većina malih država, opredelila za restriktivan pristup“ te da je „s obzirom na koncepcijske razlike, izuzetno teško doći do dogovora o tome“.³⁷

U poslednja dva izveštaja Evropske komisije o napretku Srbije u evrointegracijama (za 2015. i 2016) sumarno se odnosi Srbije i Crne Gore ocenjuju kao dobri, i obično se na kraju konstatuje da nije bilo pomaka u sporazumevanju o pitanju dvojnog državljanstva. U istim izveštajima

³³ „Balkan nikada dosad nije bio tako blizu Evrope“, *Politika*, 8. oktobar 2016, <http://www.politika.rs/scc/clanak/365251/Balkan-nikada-dosad-nije-bio-tako-blizu-Evrope>

³⁴ „Marković: Nijedna odluka Crne Gore nije bila usmerena protiv Srbije“, *Novosti*, 3. februar 2017, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:648102-PREMIJER-CRNE-GORE-U-BEOGRADU-Dusko-Markovic-sastao-se-sa-Vucicem>

³⁵ „Marković poručio Crnogorcima da ljube Srbiju kao svoju državu, a da vole Crnu Goru“, *Novosti*, 4. februar 2017, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:648308-Markovic-porucio-Crnogorcima-da-ljube-Srbiju-kao-svoju-drzavu-a-da-vole-Crnu-Goru>

³⁶ „Odnosi Crne Gore i Srbije bez otvorenih pitanja“, *B92*, 12. jul 2017. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2017&mm=07&dd=12&nav_category=11&nav_id=1281895

³⁷ „Intervju Duško Marković: Možemo biti lider na zapadnom Balkanu“, *Novi magazin*, 9. avgust 2017. <http://www.novimagazin.rs/region/intervju-dusko-markovic-mozemo-biti-lider-na-zapadnom-balkanu>

Evropske komisije za Crnu Goru se suštinski navodi isto to, samo se u izveštaju za 2016. kratko dodaje da razgraničenje još nije izvršeno, bez dalje elaboracije.

* * *

- U odnosima dve zemlje postoji jedno otvoreno pitanje a to je pitanje državne granice. Rešavanje ovog pitanja je uslovljeno prethodnim izmenama stavova dve zemlje po pitanju Kosova, i stoga nije tema diplomatskih razgovora i ne figurira kao aktivna tema bilateralnih odnosa.
- Postoji neslaganje dve zemlje po pitanju dvojnog državljanstva ali ne postoji inherentna potreba da postoji sporazum o dvojnog državljanstvu. Dve države polaze sa drugačijih normativnih pozicija i jedna su drugoj priznale legitimnost stavova, te je teško očekivati napredak u ovom pitanju.
- Normativni i praktični položaj Srba u Crnoj Gori je bio element bilateralnih odnosa u prvih nekoliko godina nakon uspostavljanja tih odnosa. Određeni napredak je postignut u preciznijem definisanju položaja srpskog jezika posebno u školskoj upotrebi. Relaksacija odnosa nakon 2013. je ovo pitanje sklonilo u drugi plan, a eventualni zahtevi Srbije po tom pitanju bi se verovatno mogli odvijati kroz pojačanu saradnju na kulturnom polju.
- Ekonomski odnosi predstavljaju najaktivniji deo spektra bilaterale, iako su dominantno obeleženi klasičnom komercijalnom saradnjom. Ozbiljnija saradnja na pitanju infrastrukture, pre svega saobraćajne (pruga Beograd – Bar i auto-put) je zavisna od finansija i nije izgledno da će narednih godina doživeti početke praktične realizacije, dok na manjem nivou (u finansijskom smislu) saradnja u energetici već postoji i ostavljena je stručnim telima na razmatranje i sprovođenje.
- Pitanje sukcesije iza SFRJ i DZSCG se rešava u ritmu koji diktira složeni odnos post-jugoslovenskog prostora, ali je normativni okvir uspostavljen i njegovo sprovođenje, iako sporo, nije u suštini upitno.

Milan Igrutinović

Beograd, avgust 2017.